

מסכת סנהדרין – דף סז סח, א

סיכום הדף
נושא היום: מסית מכשף.

למנוי בדוא"ל, להנצחת יקירך, תרומות, הערות והארות: midrashiya@eagleintl.com

הדף היומי

אמנם הרב"ז בספרו על ביאורי המצוות "מצודות דוד" (מצוה סא) תמה על דברי הרמב"ם וכתב "ויהיה טעם המצוה לפי דרכו, שישבו אצל ההמון והנשים והנערים הדברים הנמנעים בתכלית המניעה לאפשריים, ויבאו לכפור במעשה הנסים ובעקרי הדת, אבל רחוק אצלי לקבל שהתורה תחייב מלקות על התחבולה וקלות הידים, אבל הוא מפעולות השדים, שיש בכח ההשבעות שעושים להם לאחוז את העינים ולהראות לאדם דבר של תמהון, ואינו, ולכן חייבה עליו התורה מלקות וכו'. עכ"ל. כלומר לשיטת הרב"ז קשה לחייב מלקות על דבר שאינו באמת כישוף.

באגרות משה (יו"ד ח"ד יג), חילק ולסוף דבריו נראה שאם היו שואלים אותו למעשה היה מתחמק מלהתיר כיון שרבותינו הקדמונים אסרו, למרות שלדעתו קלות ידיים אין לאסור, ואם לא היה שייך להשתמט היה מורה להיתר באופן שברור הדבר שאין כאן מעשה כישוף, ונביא את דבריו. "אם משקר העושה זה ואומר שעושה דברים שלא כדרך הטבע הרי יש לאסור, דהא יכול להטעות האינשי אחריו להחזיקו לאיש בעל מופת, ואינש כזה הוא ודאי איש שאינו ראוי ללמוד ממעשיו אף כשלא היה משקר, וכ"ש כשמשקר.

ואף בלא משקר ואומר שהוא ענין טבעי, שנתן לו השי"ת קלות התנועה יותר מאחרים, הרי אין להתראות בזה לפני אינשי רק באופן שיראו ויכירו דהיא מתנועה מהירות ביותר, ולא בעושה באופן שלא יראו ולא יכירו אלא אדרבה יאמרו מזה שאינו ענין טבעי אלא ענין כשפים, שבזה הוא מסית לכשפים, ומחילא שאסור אף שלא ישמעו לו האינשי. ואף שליכא איסור מיתה משום שאינו מסית לאיסור ע"ז, אבל איסור מסית איכא לכל איסור, כהא דנחש הקדמוני שלא היה על איסור ע"ז אלא על איסור לאו ומיתה בידי שמים. אבל שייך רק לדון להתיר לבדחנים שעושים ענייני אחיזת עינים על חתונות באופן שיהיה ידוע ומפורסם שהוא מצד קלות התנועה וכדומה, שהוא מעשה טבעי ולא שייך לכשפים. והחכ"א (כלל פ"ט סימן ו') משמע שאסור גם באופן זה משום סברת הרב"ח, שקצת משמע שהסכים לו גם השי"ך, אף שהוא נסתר מחילא ממש"כ שכן הוא בתשובת הרב כדלעיל. וזה היה שייך לאסור להבדחנים רק אם יאמרו שעושים זה באיזה לחשים, אף שהם לחשים שאינם ע"י כישוף, דהוא אחיזת עינים כתשובת הרמ"א.

אבל אם אומרים שעושים בדרך טבעי, וכן הוא ידוע ומפורסם, איני רואה בזה שום איסור. אבל עכ"פ להוראה למעשה לא בא לידי עניין זה ולא שמעתי שבכאן עושים בדחנות בכלל. ובמקצת מקומות שנזכר שהיה על חתונות שהיה שם בדחן, לא נתעסקו בדברים כאלו. ולכן לא נשמע ממני זה אלא בלימוד ולא למעשה, אף שלא מסתפקנא בהלכה. ואם היה בא למעשה הייתי משתמט מפני כבוד רבותינו האוסרים. ואם לא היה אפשר להשתמט הייתי מורה דבדרך טבעי, וידוע ומפורסם שהוא דרך טבעי, שומרת."

בשו"ת בצל החכמה (ד, יג) דן בארכה ללהטוטן שהראה לו איך פועל ועושה, ומסה על חלק מסביר בין דבר תמהון של זריזות ידיים לבין חידה סתומה שהקהל לא מבין איך זה קורה, אולם למעשה כל הנתונים נמצאים לפניהם כגון שיש ב' מטבעות אולם אחת מעט יותר גדולה וחלולה, ובמהירות היד אחת נכנסת לתוך השניה, באופן זה אין כאן אחיזת עינים אלא הקהל רק לא מבין איך נעלם מטבע, אולם לאחר אריכות דבריו מחמת דברי החכמה אדם וגדולי האחרונים שצטטו אותו להלכה, לא הסכים להתיר אא"כ השואל יציע דבריו לעוד רב חרדי מובהק ומוסמך להורות להוראות ויתיר לו.

שאלתי בקיץ תשס"ז את מו"ר הגר"ש גוטפריד שליט"א רומ"צ בפ"ת דיין בבית דינו של הגר"נ קרליץ שליט"א, האם ההופעות של הלהטוטנים הם דבר המותר. וענה הרב שבדאי הדבר אסור ואין להתיר. שאלתי, "וכן עמא דבר" בהרבה קעמפים וכד' יש הופעות מהסוג הנזכר, ואף במקומות של בני תורה, ענה הרב הנזכר, שבדאי אסור ומעולם לא שאלו. שאלתי, האם יש היתר באופן שה"קוסם" מראה לקהל מעט מהדברים שעושה ואיך הם פועלים, ע"מ שיראו שאין כאן כישוף אלא זריזות ידיים ואביזרים שמסייעים להסתיר את הנעשה. ענה הרב הנזכר, מעולם לא שמענו מקום להקל בזה.

ראיתי בתשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א (א, תנה) שהביא בשם חמיו ששמע מהחזו"א שכאשר יודעים שאין כאן כישוף רק חכמה אין איסור. ולאחר כל זאת מסיים את הסימן "וגם בזה נראה דראוי למנוע".

בבובץ "אור ישראל" קובץ להלכה ומונה הי"ל במאנסי ניו יורק (קובץ לו, תמוז תשסד), במאמרו של הרב"ג גדלי' אבערלאנדער שליט"א באריכות נפלאה על כל הענין הנזכר, ובין הדברים חילק שיש ג' סוגים של אחיזת עינים, א. אופן שממש עושה כישוף על המתבונן. ב. אינו מכשף אלא משתלט על מחשבתו של הרואה וגורם לו לראות דבר אחר מהמוחש. ג. קלות ידיים ותנועה.

לאחר שביאר והגדיר את שורש האיסור הסיק הרב הנזכר, שכאשר עוסקים בקלות ידיים ותנועה וברור לכל שאין כאן כישוף והעושה הוא ירא שמיים, יש מקום להקל.

שמגלה עתידות, קורא את פס היד וכד' על דברים אלו לוקה. אם עושה בצורה של כישוף מלקט קישואים ולא ליקט וכד', אין בזה מלקות מחמת שניתן לאזהרת מיתה בי"ד.

ד. הב"ח (יו"ד קעט) תמה על ביאורו של הב"ח (לעיל אות א) אם מדובר על אותו מעשה, לא יתכן שיהיה בו מלקות שהרי על איסור שיש בו מיתה אין ע"ז מלקות, אף אם לא יהיה מיתה בפועל. ועוד תמה מצד דיני התראה, על מה התרו בו על איסור מעונן או על מכשף. והביא מדברי המהרש"ל (ביאור לסמ"ג לאוין ג, נא) שכוונת הרמב"ם שלוקה רק למ"ד שלוקין על לאו שאין בו מעשה. ותמה עליו הב"ח טובא.

ה. ביאר הב"ח שיש ב' סוגים של אחיזת עינים. א. נעשה ע"י מרמה ותחבולה ואין בו כישוף, ומביא את דברי הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה לב) שאסר בדין מעונן של אחיזת עינים שהוא תחבולה שיש בו קלות תנועה ביד וכו' ובדבר זה לוקה משום "לא תעונו" (להלן נביא דברי הרמב"ם במלאם). ב. אחיזת עינים ע"י כשפים ולא עשה מעשה, ואף אם התרו בו משום מעונן ומכשף לא ילקה, כלפי מעונן אין בו מעשה וכלפי מכשף חייב רק באופן שקרה משו וקאן רק אחז את עיניהם של הרואים, ולא שייך לדון בו בלאו של מעונן כיון שנכלל ביחד עם הלאו של מכשף ואין בו מלקות ומיתה.

ו. הביאו הכס"מ והב"ח את דברי רבי יהושע הנגיד מבני בניו של הרמב"ם שביאר שיש אחיזת עינים של תמהון ויש של מכשף "וזה לא ישיגו אלא היודע בדברים ההם".

ז. עוד הביא רבי יהושע הנגיד, אם התרו בו משום מעונן יהיה מלקות, ואם התרו בו משום מכשף אין בו מלקות.

ח. בט"ז (קעט, י) ביאר שהיות והוזכר בגמ' אחיזת עינים גם על מעונן וגם על מכשף היה פשוט לרמב"ם שיש לחלק ביניהם, דעת הרמב"ם שאחיזת עינים של מעונן מוגדר כלאו שיש בו מעשה, בדומה לחוסם פי פרה בקולו שמוגדר למעשה, היות והאנשים שרואים נראה שנעשה מעשה מחמת האחיזת עינים, מוגדר כמעשה ויש על זה מלקות של מעונן, ואמנם מחמת סברה זו היה צריך להיות מלקות אף במכשף, אבל מחמת שזה לא הניתן לאזהרת מיתה בי"ד אין בו מלקות. והנעשה בכישוף שלא נחשב שהוא עשה אלא נראה שנעשה מעצמו, אולם במעונן שנראה ע"י תמהון שהוא עשה.

כמבואר מכל שיטות הקדמונים בעיקר לחלק מה ההבדל בין מעונן למכשף בהגדרות של אחיזת עינים, אולם זה ברור מתוך דבריהם שאין דבר המותר אלא דנו באלו אופנים יש מלקות ובאלו אופנים אין מלקות, אולם לא מצאנו מי שאמר שאחיזת עינים תהיה מותרת באופן כל שהוא.

עתה יש לדון ולהתבונן בדברים הנעשים בימינו מה שנקרא "קסמים" שהם "אחיזת עינים" "להטוטנים" וכד', זה ודאי שהשם המציאותי אינו מאפיין את ההגדרה ההלכתית, שבדאי לא מדין "קוסם" שעניינו צפיית העתיד ע"י פעולות מסוימות וכו', וכן אם נאפיין את הלהטוטנים בתורת "אחיזת עינים" לא מצאנו היתר כנזכר לעיל. בשו"ע (יו"ד קעט, טו) לא חילק ולא ביאר וסתם את דבריו לאיסור "אוחז את העינים אסור". ואין חילוק בין לאו של מעונן או למכשף.

אלא יש מקום לדון בתורת "זריזות ידיים", הלהטוטן יש לו כישרון של זריזות, ואימון ידיים וסוג של מכשור ואביזרים שבתחבולות שונות מצליח להעלים דברים, לשנותם ולהחליפם. ברור לעוסקי מלאכה זו שאין בהם שום מעשה כישוף, השאלה האם צורה זו של דברים היא בכלל האיסור, או יש בה איסור דרבנן או הרחק מן הכיעור ודומה לו, או שמא מותר בתכלית.

הרמב"ם בספר המצוות (ל"ח לב) האריך בנושא וכתב כך "ולשון חכמים מעונן זה האוחז את העינים והוא מין גדול מן התחבולה מחובר אליו קלות התנועה ביד עד שיתדמה לאנשים שיעשה ענינים אין אמיתות להם כמו שנראה אותם יעשו תמיד שיקח חבל וישים אותו בכנף בגד לפני העם ויוציאהו נחש וישליך טבעת לאויר ואחר כך יוציאהו מפי אדם אחד מן הפעמים לפני ומה שדומה להם מפעולות החרטומים המפורסמים אצל ההמון כל פועל מהם אסור ומי שעושה יקרא אוזח העינים והוא מין מן הכשוף ומפני זה לוקה והוא עם זה גונב דעת הבריות וההפסד המגיע מזה גדול מאד כי ציור הענינים הנמנעים תכלית המניעה אפשריים אצל הסכלים והנשים והקטנים רע מאד ויפסיד שכלם וישיבם להאמין הנמנע והיותו אפשר שיהיה והבן זה". עכ"ל.

הרמב"ם לא דיבר על כישוף, שהרי כתב בדבריו שזה רק "מין מן הכישוף" היינו דבר שדומה ונראה למתבוננים שיש כאן כישוף, מה זה כן? כתב הרמב"ם במפורש "גונב דעת הבריות", והרמב"ם עוד מביא את הלהטוטנים המוכרים אף היום להעלים מטבע, ולהוציא בעל חי וכד', והרמב"ם אסר את הדבר עד כדי מלקות.

החינוך במצוה רג, גם הוא הלך בדרכו של הרמב"ם, ומבואר בדבריהם שיכול להיות שאין כאן שום איסור "אמיתי" של כישוף, אלא רק מחמת שיכול להיות שהילדים והנשים יראו כאן דבר מה שהם יחשבו אותו לאפשרי, וזה יגרום להם לא להאמין בניסים האמיתיים מאת ד' יתברך, זה יגרום להם לכפירה. וזה אסור מחמת מעונן ומכשף.

ובפתחי תשובה (קעט) הביא **מחכמת אדם** (כלל פט) שקרא תגר וז"ל "אותן הבדחנים שעושים כדברים אלו על החתונות ונקראין טאשין שפילער עוברים בלאו דאורייתא והמצוה לעשותן עובר משום לפני עור ולכן מי שבידו למחות צריך למחות וכל שכן שאסור להסתכל ולראותם אבל אם הוא גוי שעושה נראה לי דמותר לראות".

הדברים ברורים שאסור לעשות ואסור להסתכל, וצריך למחות. אם הלהטוטן הוא גוי, מתיר החכמת אדם להסתכל.